

G. van Tol

De uitnodiging van de redactie van het NBT tot een discussie over bosbouw en natuurbeheer gaat vergezeld van een reeks artikelen die inderdaad over bosbouw, bosbeheer en natuurbeheer handelen, maar die weinig houvast bieden voor een meer fundamentele discussie over de ingeleide problematiek. Zonder de pretentie volledig te zijn meen ik dat het voor een nuttige discussie wenselijk is om de doelstelling "natuurbeheer" en het streven naar een grotere natuurwetenschappelijke waarde van het Nederlandse bos allereerst te beschouwen in relatie tot het in Nederland aanwezige bos en het daarin gevoerde bosbeheer.

Het Nederlandse bos

Hoewel een indeling van de bossen op velerlei wijzen mogelijk is (naar functies, boomsoorten, vegetatietypen etc.) lijkt een indeling op basis van abiotisch milieu en ouderdom het meest bruikbaar voor een discussie over bosbouw en natuurbeheer. In Engeland blijken vrijwel alleen de bossen die reeds vóór 1600 zijn ontstaan van groot natuurwetenschappelijk belang; deze bossen herbergen de meeste bedreigde soorten (Peterken 1977). Het lijkt bepaald niet onwaarschijnlijk dat ook in Nederland de oudste bossen het meest interessant zijn:

- Er is voor het opbouwen van een goed ontwikkeld bosecosysteem zeer veel tijd nodig (Doing 1976).
- Deze bossen zijn niet of vrijwel niet meer te vervangen.
- Voorzover het restanten van grotere bosgebieden betreft, hebben zij een belangrijke refugiumfunctie voor zeldzame en/of bedreigde soorten.

Studies over de relatie tussen de natuurwetenschappelijke waarde en de ouderdom en ontstaanswijze van bosgebieden ontbreken in Nederland, met uitzondering van een studie over popullerenbossen (Bruens *cs* 1975). Studies van de bosgeschiedenis staan de laatste jaren sterk in de belangstelling (Veluweproject, Midden-Brabant, Noord-Nederland). Naar mijn mening zouden juist deze gegevens mede een basis moeten vormen voor de discussie over de

vraag waar het beheer het meest gericht zou moeten zijn op het vergroten van de natuurwetenschappelijke waarde en welke vorm van beheer daarvoor het meest geschikt is.

In dit licht bezien roept het artikel over begrazing (Oosterveld 1977) enkele vragen op:

a Is de theorie dat verschraling leidt tot interessante ecosystemen wel algemeen geldig voor bossen?

Bewijzen dat dit voor het Nederlandse bos opgaat worden in dit artikel niet geleverd. Onjuist lijken mij de uitspraken over het herstellen van het evenwicht in organische stof productie en over de verrijking d.m.v. planten: Opbouw en afbraak van organische stof zijn in een bos meestal aardig met elkaar in evenwicht, terwijl het voor de productie van organische stof (biomassa) niet uitmaakt of er een spontane kruidenvegetatie, natuurlijk verjongde bomen of geplante bomen staan. Opmerkelijk is overigens dat juist in de bossen op de wat rijkere gronden fraai ontwikkelde bosplantengezelschappen voorkomen.

Het komt mij voor dat plotselinge verrijking (bijv. bemesting) inderdaad aanleiding zijn tot het optreden van storingsvegetaties, maar dat in die gevallen waar van nature een zeer langzame "verrijking" (c.q. ontwikkeling van een strooisellaag) optreedt een minstens zo interessante ontwikkeling kan plaats vinden. Een voorbeeld hiervan is te vinden op de Waddeneilanden, waar zich na de ontwikkeling van een bosklimaat en enige ruwe humus spontaan keverorchis, dennenorcht en Linnaeusklokje vestigden. Eenzelfde ontwikkeling is waargenomen in Engelse duinbebossingen (Mac Donald 1954). Wel zouden er aanwijzingen zijn dat het hier om een tijdelijk voorkomen gaat (Londo 1976); Indien dit juist is (ik betwijfel dit op grond van het feit dat het in Noord- en Oost-Europa normale bosplanten zijn) dan nog blijft de vraag of een volgende successiefase dan minder interessant is. Een ander voorbeeld zijn de Veluwe grovedennenbossen. De struik- en kruidenstage wijken niet af van die van de arme eiken-berkenbossen (Bannink, Leys en Zonneveld 1973).

Als inderdaad wordt gekozen voor begrazing (ge-

steld dat dit inderdaad leidt tot lokale verschraling en vergroting van de differentiatie) in welke bosgebieden levert dit dan gunstige resultaten?

Het lijkt niet wenselijk om bijv. oude malebossen, die nooit werkelijk verarmd zijn, plotseling met ponies, koelen of wisenten te gaan begrazen. Ook lijkt het effect van verarming in jonge heide-ontginningsbossen weinig interessant; door eeuwenlange strooiselroof en plaggenwinning is de bodemvruchtbaarheid reeds tot een minimaal niveau gereduceerd.

Het zou wel interessant kunnen zijn om een aantal gebieden die vroeger extensief verarmd zijn (strubbenbossen) na een onderbreking van vele tientallen jaren weer te laten begrazen.

(NB Begrazing om dichtgroeien van open terreinen tegen te gaan blijft hier buiten de discussie.)

b Het bosbeheer

Het beheer van bossen moet in principe gericht zijn op het zodanig functioneren van bossen dat aan de behoeften van de samenleving zo goed mogelijk wordt voldaan. Eén van deze behoeften is het in stand houden of vergroten van de natuurwetenschappelijke waarde. De ervaring heeft geleerd dat verschillende vormen van beheer, variërend van zeer intensief (grienden, hakhout, knotwilgen) tot extensief (incidentele uitkap of vlaktegewijze kap en verjonging), kunnen leiden tot interessante en/of zeldzame levensgemeenschappen.

Met uitzondering van publikaties over wildbeheer is echter ook over de relatie tussen bosbeheer en de natuurwetenschappelijke waarde in Nederland weinig literatuur beschikbaar. Uit Engeland zijn op dat gebied wat meer studies bekend (Tudor, 1976, Williamson, 1972), terwijl daar bovendien een aantal beheersprincipes zijn voorgesteld om te komen tot een goede integratie van houtteelt en natuurbeheer (Peterken 1977).

Evenals bij de beschouwing van de bosgebieden geldt ook bij de beschouwing van het bosbeheer dat een antwoord nodig is op de vraag: "Welke beheersvorm op welke plaats is het meest geëigend voor een optimale functievervulling van het Nederlandse bos". Het is daarbij alleszins reëel ook "niets doen" en begrazen in de beschouwing te betrekken. Het lijkt echter niet verantwoord om begrazen en niets doen zonder meer aan te prijzen als de meest ideale beheersvorm voor bossen in Nederland.

Literatuur

- Bannink, J. F., H. N. Leys en I. S. Zonneveld, 1973. Vegetatie, groeiplaats en boniteit in Nederlandse naaldboutbossen. Bodemkundige studies 9. Meded. Stichting Bodemkartering.
- Bruens, J. E. M., J. L. J. Hendriks, H. C. N. van der Putten e.a. 1975. Een kritisch onderzoek naar de botanische waarde van jonge en gestoorde bosoecosystemen. Doctoraalverslag Nijmegen.
- Doing, H. 1976. Bosoecosystemen en landschapssuccesie in gematigde klimaatsgebieden. Ned. Bosb. Tijdschrift 49 (4): 77-85.
- Londo, G. 1976. Uitgangspunten en ideeën betreffende het natuurbeheer. Contactblad voor oecologen 12 (4): 77-81.
- MacDonald, J. 1954. Afforestation of sand dunes.
- Oosterveld, P. 1977. Welk bosbeheer heeft wat met natuurbeheer te maken? Ned. Bosb. Tijdschr. 49 (4): 163-170.
- Peterken, G. F. 1977. General management principles for nature conservation in British woodlands. Forestry 50 (1): 27-48.
- Tudor, O. 1976. Butterfly conservation in woodlands. Quarterly Journal of Forestry 70: 92-95.
- Williamson K. 1972. The conservation of birdlife in the new coniferous forests. Forestry 45 (1): 87-100.